

KIFAYA – EI LITA SPIRE TIL DEN ARABISKE VÅREN

Kifaya-rørsla utfordra tidleg på 2000-talet tabuet i egyptisk politikk mot å direkte kritisera presidenten. Kva var bakgrunnen for at rørsla oppstod? Og korleis påverka rørsla det politiske klimaet i Egypt?

INGRID BALTZERSEN

KIFAYA FEKK EIN DEL MERKSEMD INTERNASJONALT og i engelskspråklege aviser i Egypt, men det er usikkert kor mykje dei påverka det lokale politiske klimaet. Eg vil likevel i denne artikkelen argumentera for at Kifaya skapa eit rom som gjorde det mogleg for andre å følgja etter. Basert på intervju med aktivistar som var med i Kifaya viser eg korleis dei og tidlegare grupper forsøkte å skapa protestrørslar mot det egyptiske regimet sin politikk, og spesielt mot arvestyret. Dette gir eit bidrag til forskinga på opposisjonsrørslene i Egypt på 2000-talet, noko som vil gi bakgrunn for det som har skjedd dei siste åra.

Då egyptarane gjekk ut på gata i januar 2011 kom det som ei overrasking på mange, også forskarar med Midtausten som sitt område. Det hadde vore fleire små rørslar som jobba for endring i åra før, men regimet nøytraliserte denne opposisjonen gjennom ei blanding av kooptering og maktbruk. Likevel, allereie i 2004 braut Kifaya-rørsla tabuet om å ope seia nei til president Hosni Mubarak og nei til eit arvestyre. Al-Haraka al-Misriyya min 'Ajl al-Taghyir (Den egyptiske rørsla for endring), populært kalla Kifaya (på norsk:

«nok»), representerte dermed noko nytt: Grappa utfordra presidenten direkte, noko som tidlegare hadde vore uhøyr. Kifaya var tverrpolitisk, og prøvde å organisera både sekulære og islamistar, marxistar og liberale, frå alle opposisjonsparti- og rørslar. Grappa var synleg på gata, og mobiliserte grupper som ikkje har vore politisk aktive før.

Kifaya blei stifta i september 2004 av personar frå ulike tradisjonelle opposisjonsparti: liberalarar, sosialistar, islamistar, marxistar og nasseristar. Dei mest sentrale talspersonane var aktivistar frå studentrørsla på 1970-talet, men det fanst òg nye medlemmer som ikkje har vore politisk aktive før. 1970-talsaktivistane, som på 2000-talet var i 40–50-åra, blei då rekna som ein ung generasjon i dei politiske partia.

Kifaya var spesiell i Egypt fordi rørsla var så pass politisk brei, deltakarane kom frå organisasjonar og ståsdadar som er ueinige når det gjeld utanrikspolitikk, forholdet til USA, økonomisk politikk, og, meir konkret, om ein skal delta i eller

Demonstrant på Qasr El Nil-broen i Kairo
den 25. januar 2011.

boikotta valsystemet. Dei var ei pluralistisk sekulær rørsle, og starta med eit minimumsprogram som for det meste bestod av negative krav – altså krav om kva dei vil ha bort, ikkje krav om kva dei vil ha i staden. Dette kan samanliknast med den egyptiske 25. januar-revolusjonen i 2011, som hadde den same utfordringa.

Første delen av artikkelen handlar om bakgrunnen til Kifaya. Rammene for det egyptiske politiske systemet som Kifaya protesterte mot blei etablerte på 1950-talet. På 1970-talet oppstod protestrørsler, både marxistiske og islamistiske. Alliansar som blei skapa i Sadat sine fengsel gjorde det lettare å samarbeida igjen tjuve år seinare. Mykje av dei politiske sakene og konfliktane frå den tida speglar seg i rørsler som kom seinare, særleg på starten av 2000-talet, som andre del av artikkelen handlar om. Tredje del av artikkelen drøfter påstandane om Kifaya: at dei brøyt fryktkulturen og at dei stod for noko nytt.

MELLOM MARX OG MUHAMMAD

Regimet til dei frie offiserane, med president Gamal Abd al-Nasser (1954–1970) i spissen, la grunnlaget for det egyptiske politiske systemet me ser i dag. Dei innførte ein del sosiale reformar, men forbydde andre politiske parti og rørsler. Dei innførte eit sterkt presidentstyre.

Egypt på syttitalet var prega av to politiske rørsler: ei marxistisk-inspirert venstresiderørslé og ei islamistisk rørsle. Dei som var unge på 1970-talet hadde vakse opp i den nasseristiske ideologien, og trudde sterkt på slagorda og på den framgangen ideologien skulle gje Egypt og den arabiske verda. Dei fleste talspersonane i Kifaya blei politiserte på denne tida.

Etter at regimet ikkje klarte å oppretthalda dei dyre tiltaka dei hadde innført, i tillegg til å tapa ein audmjukande krig mot Israel i 1967, kom opposisjonen til uttrykk igjen. Denne protestbølgja kan samanliknast med situasjonen som Kifaya blei

skapt i. Den første store oppstanden var ein spontan demonstrasjon av arbeidarar frå Helwan (ein industriforstad til Kairo). Dei protesterte mot den milde straffa ein offiser fekk etter å ha blitt dømt ansvarleg for nederlaget mot Israel. Studentar følgde opp, og demonstrasjonar sette i gang utanfor campusar for første gong sidan 1954. Det var studentane som fortsette opposisjonen òg, både fordi dei opplevde å mista dei goda dei meinte at var lova dei, og fordi regimet generelt mislukkast med den ideologien dei hadde skulert studentane i (som anti-imperialisme og arabisk sosialisme).¹ Då dei arabiske landa tapa for Israel i 1967 blei denne generasjonen djupt skuffa, som Ahmad Baha al-Din Shaban seier det:

*The slogan of the strong army was dashed in the war and the rhetoric of the new political system turned out to be a nightmare of power centers' feuds, police brutality, appalling torture in prisons, and a regime eating up even its loyalists.*²

President Anwar Sadat (1970–1981) opna Egypt økonomisk då han sette i verk *infatah*-programmet. For å tiltrekka seg utanlandske investeringar meinte Sadat at ein viss grad av politisk oppmjuking var nødvendig, fordi vestlege land føretrekte å samarbeida med demokratiske regime. Difor opna Sadat opp for fleire politiske parti. Ifølgje lova om politiske parti (lov 40 av 1977) så kunne ikkje dei nye partia vera baserte på religion eller klasse. Dei gamle politiske rørslene og Dei muslimske brørne blei dermed avskorne frå å stifta parti.³

Den forsiktige politiske liberaliseringa under Sadat gjorde det mogleg for denne generasjonen å bli ein politisert generasjon. Den første politiske bølgja på syttitalet var leia av venstresida. Studentrørsla kravde slutt på passiviteten overfor Israel, og arrangerte streikar og store demonstrasjonar på universiteta. Då Egypt og Syria gjekk

til åtak på Israel i 1973 blei det viktigaste kravet oppfylt, og studentrørsla mista dermed noko av si kraft, noko som bana veg for islamistane.⁴

Etter 1973-krigen vann islamistane fram på kostnad av venstresida. Truls Tønnessen peikar på fleire årsaker til at venstresida og islamistane hadde ulik dagsorden kva gjeld saker dei brydde seg om, og ulik taktikk når det kom til korleis dei organiserte seg. Islamistane var, spesielt i starten, mest opptekne av situasjonen til studentane og universiteta. Islamist-organisasjonen al-Gama'ā al-Islamiyya tok til dømes over dei offisielle studentunionane sjølv om dei ikkje likte institusjonane. Venstresida var i større grad opptekne av utanrikspolitiske saker som konfliktane i Libanon og Palestina, og dei organiserte seg i mindre klubbar og organisasjonar som ikkje hørde til offisielle institusjonar.⁵

Protestbølga i åra 1968–1972 kom då regimet var svakt på grunn av det militære nederlaget. Nasser døydd i 1970, og Sadat var mindre kjent og karismatisk. Venstresida, både marxistar, nasseristar, kommunistar og uavhengige, stod i fronten av den organiserte protesten, mens i både tidlegare og seinare konfliktar med regimet er det islamistane som har hatt den leiande rolla. Sekulær nasjonalisme, sosialisme og anti-imperialisme hadde hegemoni i denne perioden, både i den arabiske verda og i tredje verda generelt. Venstresida stod ideologisk sett nærmare regimet enn det islamistane var, og kunne utnytte svakheita til regimet. Den kollektive protesten var dominert av internasjonale spørsmål.⁶

Forholdet mellom islamistar og venstreradikale var fiendtleg på 1970-talet, på same måte som det har vore seinare. Men då regimet stramma inn på begge grupper blei grunnlaget lagt for eit samarbeid seinare. I 1981 fengsla Sadat intellektuelle og aktivistar frå alle politiske rørsler, og denne spesielle settinga førte til at personar som hadde stått mot kvarandre byrja å snakka saman. Desse

kontaktane på tvers av ideologiar har vore viktige i seinare dialogar mellom opposisjonsrørslene på 1990- og 2000-talet.⁷

Opposisjonen mot regimet gjekk føre seg for det meste på universitetscampusar. Det gjaldt både kva delar av folket som blei mobilisert, altså studentar og intellektuelle, men òg reint fysisk: ein demonstrerte sjeldan utanfor campusar. Det viktigaste unnataket er brødpoptøyane i 1977 då folk spontant demonstrerte på gatene i protest mot kutt i subsidiane på basisvarer.

President Hosni Mubarak (1981–2011) tok over

Forholdet mellom islamistar og venstreradikale var fiendtleg på 1970-talet, på same måte som det har vore seinare.

som president då Anwar Sadat blei drepen i 1981. Mubarak heldt på 1980-tallet fram med både den politiske og den økonomiske liberaliseringa Sadat starta. Politisk betydde det at fleirpartisystemet blei konsolidert, og talet på opposisjonsparti auka. Han lét pressa få meir fridom, og frå midten av 1980-talet kom fleire opposisjonsaviser som var ope kritiske til regimet. Samtidig måtte opposisjonsavisene balansera forsiktig; dei blei pressa til sjølvensur og avismedarbeidarar blei trakasserte og fengsla. Verksemda til partia skjedde i røynda berre i partiavisene og på innandørsmøte, sidan det ikkje var lov å halda konferansar eller demonstrasjonar utan løyve.⁸

PROTESTAR UT PÅ GATA

I september 2000 blei folk over heile verda sjokkerte over den israelske statsministeren, Ariel Sharon, si framferd på Tempelhøgda. Al-Aqsaintifadaen var eit faktum, og ei demonstrasjonsbølge, men òg eit meir langsiktig solidaritets-

arbeid med palestinarane, kom på nytt i gang over heile verda.

I denne situasjonen måtte representantane frå dei arabiske regima òg visa avstand til Israel. President Hosni Mubarak gjekk ut med for-dømmingar av framferda til Sharon. Dei lovlege opposisjonspartia i Egypt skreiv fråsegner mot Israel.⁹

Styresmaktene i USA la òg merke til endringane i «the Arab street». I CIA-direktøren George Tenets tale til Senatet sin Select Committee on Intelligence, om USA sin nasjonale tryggleik i ei omskifteleg verd,¹⁰ snakka han om utfordringane i Midtausten, om befolkningspress, om auka tilgang til informasjon, og om manglande økonomisk utvikling. Tenet hevda at demonstrasjonane som stødde den palestinske intifadaen demonstrerte

the changing nature of activism of the Arab street. In many places in the Arab world, Mr. Chairman, average citizens are becoming increasingly restive and getting louder. Recent events show that the right catalyst – such as the outbreak of Israeli-Palestinian violence – can move people to act. Through access to the Internet and other means of communication, a restive public is increasingly capable of taking action without any identifiable leadership or organizational structure.

Demonstrasjonane og solidaritetshandlingane frå folk i den arabiske verda var nytt, både for dei arabiske regima og for styresmaktene i USA. Fleire kommentatorar viste til ny teknologi som ein av føresetnadane for at desse demonstrasjonane og solidaritetskampanjane kunne breia om seg. Eksplosjonen av relativt uavhengige arabiske tv-kanalar, spesielt Al Jazeera, var avgjerande for spreiding av informasjon. Folk i den arabiske verda fekk nyhende i eit heilt anna tempo enn før og mindre sensurert. Informasjon om det som

skjedde i verda kom no rett inn i heimane eller på *qahwa*-en (kafeen), i staden for at det kom eit par dagar etter på statskanalen, redigert og sensurert. Dette var sentralt i solidaritetsengasjementet med Palestina og Irak på 2000-talet, og var også viktig for protestane som kom i 2011.¹¹

VENSTRESIDA SER SIN TIME

Allereie frå dei tidlege studentdemonstrasjonane til støtte for al-Aqsa-intifadaen blei det rapportert at dei var organiserte av sosialistar og nasseristar.¹² The Egyptian Popular Committee for Solidarity with the Palestinian Intifada (EPCSPI) blei oppretta hausten 2000. Solidaritetskomiteen var dominert av venstreside radikale i ulike variantar, som marxistar og nasseristar, nokre islamistar, menneskerettsaktivistar, feministar, journalistar og uavhengige.¹³ Islamistane som deltok i solidaritetskomiteen var frå «mellomgenerasjonen», tidlegare medlemmer av Dei muslimske brørne, men no uavhengige eller medlemmar av småparti, til dømes det moderate islamsk-orienterte Wasat-partiet. Solidaritetskomiteen bestod ikkje av veldig mange menneske, men det nye var at dei bestod av personar som representerte ulike politiske retningar, med palestinaspørsmålet som einaste fellesnemnar.¹⁴

Styresmaktene har latt solidaritetshandlingar med palestinarane få ein viss grad av handlingsrom. Men allereie i 2001 stramma styresmaktene inn, og eit medlem av solidaritetskomiteen, Farid Zahran, blei arrestert.¹⁵ Organisasjonen hadde kryssa ei grense i egyptisk politikk. Dei hadde skipa til ein USA-kritisk demonstrasjon ved den amerikanske ambassaden utan løyve den 10. september 2001, og dei hadde generelt organisert mykje aktivitet som var på grensa til kva som kunne bli akseptert av staten. Grensa blei klart formulert i eit av avhøyra av Zahran: «No street [activities] and no Muslim Brotherhood.»¹⁶

Grappa heldt ein låg profil fram til april året

etter, men etter den israelske invasjonen av Vestbreidda 29. mars 2002 eksploderte aktiviteten igjen. Den mest militante demonstrasjonen var i Alexandria 9. april 2002, då studentane forlét universitetet i Alexandria og gjekk ut på gata. Politiet slo tilbake med gummikuler og tåregass, og minst ein student blei drepen. Demonstrasjonen i Alexandria var òg prega av slagord mot styresmaktene, til dømes «Mubarak, din feiging, du er amerikanarane sin klient» og «me vil ha nye styresmakter, for no har me nådd botn».¹⁷ Dette var nytt. Slagord mot styresmaktene i demonstrasjonar var ikkje vanleg, spesielt ikkje eksplisitt kritikk av presidenten.

Då USA invaderte Irak 20. mars 2003 kom det med ein gong demonstrasjonar i Kairo. Rundt 3000 demonstrantar okkuperte Tahrir-plassen, men opprørspolitiet stoppa dei kvar gong delar av demonstrasjonen forsøkte å forlata plassen og gå i retning av den amerikanske ambassaden. Demonstrantane ropte slagord som var retta direkte mot presidenten og familien hans. Dagen etter starta demonstrasjonen etter fredagsbøna på al-Azhar, og politiet hindra demonstrantane i å forlata moskeen samla. Men til slutt klarte om lag 10 000 demonstrantar å samla seg nær moskeen, og dei gjekk mot sentrum og Tahrir før dei blei spreidde av politiet.¹⁸ Denne demonstrasjonen blei kalla Tahrir-intifadaen.

Pressa blei òg brukt for å visa motstand mot regimet og haldninga til regjeringa. Mubarak gav 19. mars 2003 ei fråsegn i samband med åttaket på Irak, der han la vekt på Saddam Hussein si rolle i å provosera fram det amerikanske åttaket. Nærmare tretti intellektuelle svara med ei motfråsegn i nasserist-avisa al-'Arabi, der dei la skulda på USA sin kolonialistiske aggresjon. Publiseringa av eksplisitt kritikk av presidenten var uvanleg, sjølv om underskrivarane denne gongen var relativt trygge for represaliar på grunn av den høge statusen dei hadde.^{19 & 20}

Ein viktig grunn til at kritikk av presidenten breidde om seg i demonstrasjonane, var at spørsmålet om arvestyre blei ein sentral debatt i Egypt. Ein såg meir og meir tydeleg at Gamal Mubarak var tiltenkt å ta over presidentembetet etter far sin. Redaktør av al-'Arabi, Abd el-Halim Qandil, starta ein kampanje mot Gamal Mubarak med open kritikk av både han og faren, og åtvare mot at Egypt kunne bli eit nytt Syria.²¹

Å BRYTA «FRYKTKULTUREN»: KIFAYA BLIR STIFTA
Kifaya blei stifta i september 2004. Slagordet «nei til forlenging, nei til arvestyre» summerer opp den felles plattformen grunnleggjarane stod for. «Forlenging» viste til presidentperiodane til Hosni Mubarak, at han ikkje burde få fleire. «Arvestyre» viste til planane om å gjera Gamal Mubarak til ny president i Egypt. Det var vanskeleg i starten å sjå ei retning for kor Kifaya var på veg, reint organisatorisk. Gruppen var laust organisert sjølv om dei hadde talspersonar og kontaktpersonar.

Slagord mot styresmaktene i demonstrasjonar var ikkje vanleg, spesielt ikkje eksplisitt kritikk av presidenten.

Då Kifaya blei stifta hadde ei oppretting av rørsle allereie blitt diskutert i nesten eitt år, frå november 2003. Abu El-Ela Madi,²² frå det då ikkje godkjente Wasat-partiet, eit moderat islamsk-orientert parti, fortalde at den egyptiske opposisjonen frå mellomgenerasjonen forsøkte å utvikla samarbeid. Dei som leia dei fleste partia var partistiftargenerasjonen, og var no i 70–80-åra. Mellomgenerasjonen, dei som blei aktive på 1970- og 1980-talet, var no i 40–50-åra. Denne generasjonen hadde politisk erfaring gjennom 20–30 år, men dei hadde enno ikkje fått ta over leiinga

i dei fleste lovlege partia. Noko av grunnen er nok den generelle tendensen i egyptisk politikk, at dei gamle leiarane blir sittande med makta. Men dei leiande personane frå mellomgenerasjonen hadde òg ein annan politisk bakgrunn enn dei eldre; dei spelte ei sentral rolle i organiseringa av opposisjonsinitiativ som antikrigsdemonstrasjonane. Fleire av dei hadde, etter konflikter i dei gamle partia, forsøkt å stifte nye parti, slik som Ghad (liberal), Karama (nasseristisk) og Wasat (islamistisk).

I perioden mellom november 2003 og september 2004 blei det samla saman underskrifter for eit manifest for endring, underskrive av rundt 300 personar. At alle underskrivarane hadde ulik bakgrunn blei lagt stor vekt på sjølv om det var ei sanning med modifikasjonar. Kifaya blei ein allianse av ulike politiske grupperingar, som venstreradikale, islamistar, nasseristar og liberalarar. Men islamistane som deltok var for det meste moderate og ikkje med i Dei muslimske brørne, og dei som uttalte seg for Kifaya var som regel på venstresida.

Kifaya sette saman eit dokument som utfordra presidenten eksplisitt, og tok til orde for konkrete reformar for å avgrensa makta hans. Dokumentet sa likevel lite om kva reformar som trøngst for velferd og fordeling.²³

Kifaya hadde større mål enn å laga manifest, og etter kvart gjekk dei ut på gata. I desember 2004 arrangerte dei ein demonstrasjon på grunn av rykta om at Mubarak skulle stilla til endå ein presidentperiode. Ifølgje George Ishaq hadde dei ikkje store ambisjonar med demonstrasjonen; dei drøymde om hundre deltakarar.²⁴ Men demonstrasjonen blei mykje større. Ifølgje Al-Ahram Weekly var det rundt 500 demonstrantar. Kifaya hadde ei medviten line om å ikkje søka om løyve for markeringa. Abd el-Halim Qandil uttalte at dette var ein ny taktikk fordi: «[...] we believe democracy comes by acquisition, struggle and

direct confrontation, rather than by appealing to the regime.»²⁵ Likevel hindra ikkje tryggleikspolitiet demonstrantane, noko som kan tolkast som ei ny line frå styresmaktene om å tillata Kifaya sine opposisjonelle demonstrasjonar.

At Kifaya brøyt «frykttkulturen» i det egyptiske samfunnet er noko både leiarar, aktivistar og kommentatorar heldt fram. På spørsmål om kva som var det viktigaste ved Kifaya, svarte Amin Iskander²⁶ at folk ikkje var like redde som før, og at dei markerte seg på gata. George Ishaq²⁷ understreka at Kifaya «[...] breaks the culture of fear», og Abu El-Ela Madi²⁸ la vekt på at dei var på gata, og Ahmad Baha al-Din Shaban²⁹ at dei sa «nei» til presidenten. Det at Kifaya var synlege på gata var òg viktig for å bli synlege gjennom mediemerksemd verda over. Kifaya tok også i bruk nye medium. Jon Nordenson skriv at rørsla førte med seg internettaktivismen til Egypt.³⁰

I perioden mellom november 2003 og september 2004 blei det samla saman underskrifter til eit manifest for endring.

Dei muslimske brørne var den største opposisjonsgruppa i Egypt. Dei var delvis involverte i opprettinga av Kifaya, men deltok ikkje i særleg grad i demonstrasjonane og aktivitetane etter dette. Ifølgje Madi³¹ var forholdet mellom Dei muslimske brørne og Kifaya komplisert. Fordi alle deltakarane i Kifaya, inkludert Madi sjølv, deltok som einskildpersonar, var det vanskeleg å stilla Dei muslimske brørne som organisasjon til ansvar for at ein muslimbror var med på å laga stiftelseserklæringa, eller for at fleire av dei deltok på arrangement. Det var mange personar i Kifaya som var skeptiske til Dei muslimske brørne. Shaban³² uttrykte at Muslimbrørne og Kifaya hadde to ulike prosjekt, og at det difor var vanskeleg for dei å

samarbeida. George Ishaq³³ meinte valslagordet til Muslimbrørne, «islam er løysinga», var eit despotisk slagord.

Fleire andre parti og rørsler deltok delvis under Kifaya-plattformen. Det nye Ghad-partiet, leia av Ayman Nur, deltok delvis i plattformen, men hadde òg sitt eige prosjekt. Personar frå Tagammu', Wafd og andre lovlege opposisjonsparti deltok i Kifaya-arrangement, men det er karakteristisk at stiftarane var frå parti som ikkje er godkjende eller frå uavhengige opposisjonsmiljø.

DET EGYPTISKE POLITISKE SYSTEMET I ENDRING

Kifaya hadde knapt blitt stifta og hatt sine første demonstrasjonar mot styret til Mubarak, før det egyptiske politiske systemet vart endra, både formelt og reelt. Dei formelle endringane hadde liten praktisk effekt i første omgang, sjølv om dei symbolsk var viktige. I mai 2005 fekk president Hosni Mubarak gjennom eit forslag om å endra artikkel 76 i den egyptiske grunnlova. Den nye lova, som gjekk gjennom både overhuset, underhuset og ei folkerøysting i nokre hektiske veker i mai 2005, sa at ein presidentkandidat måtte komma frå eit lovleg parti som hadde minst fem prosent støtte i parlamentet, eller vera ein uavhengig kandidat som hadde ei viss støtte i parlamentet, overhuset og lokale folkeforsamlingar. På denne måten vart det mogleg med fleire presidentkandidatar sjølv om realiteten var at opposisjonspartia hadde for lite oppslutning til å oppfylle krava.

I det første valet etter grunnlovsendringa, 7. september 2005, var det unntak for minstekravet om oppslutning i parlament/lokalforsamlingar, og ti kandidatar blei godkjende. Mubarak vann valet med overveldande 88,8 prosent. Det fanst seriøse skuldingar om valfusk.

Kampanjen mot presidentvalet var viktig for Kifaya. Dei blei kjende både nasjonalt og internasjonalt, men samtidig var det vanskeleg å utnytta

momentet. Forslaget om endring av reglane for presidentval kom uventa og i kort tid føre presidentvalet. Dei konkrete grunnlovsendingane som blei gjennomførte i mai 2005 stadfesta den skepsisen opposisjonen hadde til om det ville koma reelle endringar. Dommarar fremja krav for å sikra at det kommande president- og parlamentsvalet skulle vera fritt og rettferdig, og 1200 dommarar trua med å nekta å overvaka det kommande president- og parlamentsvalet viss ikkje kravet deira blei høyrte.³⁴ Kifaya støtta dommarane, og forsøkte 27. april å ha demonstrasjonar i fjorten provinsar under slagordet «ingen grunnlov utan fridom».³⁵ Kifaya lukkast med å halda demonstrasjonar i fire provinsar, men demonstrantane i dei andre ti blei hindra av styresmaktene, og 150 demonstrantar blei arresterte.³⁶

Dommarane bestemte seg for å ikkje overvaka folkerøystinga om grunnlovsendringa 25. mai. Det blei difor mobilisert til boikott og krav om at grunnlovsendringa skulle erklærast ugyldig. Dei små demonstrasjonane i Kairo sentrum på røystedagen 25. mai blei møtt med eit verkemiddel som ikkje var blitt brukt mot Kifaya før, og som skulle bli meir kjent i 2011. Valdelege motdemonstrantar, såkalla *baltagiyya*, angreip dei. Menneskerettsorganisasjonar protesterte i etterkant mot at politiet berre hadde stått og sett på mens folk blei slått og kvinner blei utsette for seksuell trakassering og overgrep. Motdemonstrantane kom, ifølgje rapportane frå menneskerettsorganisasjonar, i minibussar, og hadde med seg bilete av president Mubarak og slagord på engelsk og arabisk.³⁷ Hendinga sjokkerte folk, og Kifaya arrangerte støttedemonstrasjon.³⁸

Det var vanskeleg å måla kor effektiv boikotten av folkerøystinga var. Offisielle rapportar sa at 53,6 prosent av dei røysteføre hadde delteke i valet, og at av dei hadde 82,9 prosent stemt for grunnlovsendringa. Opposisjonen hevda at valdeltakinga

låg på maksimalt 5 prosent.³⁹ Den låge oppslutninga hadde truleg ikkje så mykje med oppføringa til boikott frå Kifaya og opposisjonen å gjere som at befolkninga ikkje såg poenget i å gå til urnene.

Parlamentsvalet i november og desember 2005 blei av eksterne kommentatorar tolka som ein sjanse til viss endring i det politiske systemet, mens presidentvalet, med fleire kandidatar, var ei symbolsk endring. Arbeidet med parlamentsvalet blei, av ein del personar i Kifaya, sett på som ein måte å sameina opposisjonen og å utnytta støtta rørsla hadde. Kifaya valde å leggja vekt på det eksisterande politiske systemet i staden for å bruka tida på å diskutera eit alternativt system eller å mobilisera nye grupper på gata.

I slutten av oktober 2005, kort tid før parlamentsvalet, blei det skipa ein valallianse av mange opposisjonsparti: United National Front for Change (UNFC). Initiativet blei presentert på års-

Sjølvs om Kifaya uttalte seg på vegner av det egyptiske folket, såg dei ut som eit elitefenomen.

markeringa for etableringa av Kifaya. Formålet var at partia skulle samordna innsatsen i valkampen, og ikkje stilla konkurrerande kandidatar i valkretsane. Dei stilte altså ikkje ei felles valliste. Alliansen var i utgangspunktet samansett av dei fleste viktige opposisjonspartia, Kifaya og andre opposisjonsrørsler. Valet enda med at partia i UNFC gjekk tilbake. Derimot vann Muslimbrørne fram i ein valkamp som blei meir og meir valdeleg frå regimet si side jo nærmare Muslimbrørne kom blokkerande makt i parlamentet.

Aktivistar eg snakka med etter parlamentsvalet diskuterte om den sekulære opposisjonen sjølv burde jobba meir som ei sosial rørsle for å utvida

den sosiale basen sin. Muslimbrørne hadde ein sosial base mykje fordi dei jobba med å levera velferdstenester til folk flest. Dette hadde auka på grunn av nedskjeringa av sosiale tenester sidan 1970-talet, men ein sånn base hadde ikkje opposisjonsrørsla.

MOBILISERTE NYE?

Det var heile tida sentralt for Kifaya å seie at dei var noko nytt. Ein kan sjå fleire forklaringar på det. Blant anna er det eit forsøk på å skapa avstand til andre aktørar – dei politiske partia og Muslimbrørne – og på den måten mobilisera dei som vil ta avstand frå, eller ikkje føler seg heime hos, dei andre aktørane. Ei anna forklaring kan vera at dei på den måten ville mobilisera folk gjennom å vera nyskapande og utfordrande. Ei tredje forklaring er at media blir tiltrekte av det nye, og ved å leggja vekt på dette får rørsla meir merksemd. Media har òg bidratt til å skapa dette biletet, gjennom å leggja vekt på det nye og spanande med rørsla.

Mitt inntrykk frå feltarbeid i 2005 er at Kifaya forsøkte å bygga opp organisasjonen både i Kairo og rundt om i landet, men det var vanskeleg å sjå om dei involverte folk som ikkje allereie var aktivistar. Frå avisintervju og andrehands rapportar har eg fått høyra om folk som aldri hadde vore aktive før, som blei mobiliserte av Kifaya. Men dei eg oppfatta som leiande i demonstrasjonar og møte var gamle aktivistar. Dei unge som blei kjende, som Alaa og Manal med bloggen Manal and Alaa's bit bucket (manalaa.net), hadde òg vore politiske aktivistar før Kifaya oppstod. Eg hadde ikkje inntrykk av at det var lett for nye folk å spela ei leiande rolle i Kifaya. Det blei stifta mange organisasjonar i kjølvatnet av Kifaya, så på den måten opna dei eit rom for at andre òg kunne protestera. Sjølvs om det truleg fanst mange såkalla Tordenskjolds soldatar, så var det også mange nye aktivistar som blei trente i protest.

Kifaya hadde det problemet at sjølv om dei

framstilte seg sjølve som nyskapande, så var dei som uttalte seg på vegner av organisasjonen stort sett kjende aktivistar. Sjølv om Kifaya uttalte seg på vegner av det egyptiske folket, såg dei ut som eit elitefenomen. I åra etter fall difor rørsla meir og meir saman og var prega av interne splittingsar. Fleire av dei sentrale i rørsla var også aktørar under omveltinga i 2011, men då med andre plattformar.

BRYTA FRYKTKULTUREN

Eit anna bilete av Kifaya var at dei hadde snudd «frytkulturen», altså at dei hadde tort å gå på gata, og dei hadde tort å utfordra presidenten eksplisitt. Det er vanskeleg å sjå om omgrepet «frytkulturen» er noko Kifaya skapa, eller om det er eit omgrep som dei adopterte. Men etter kvart blei det bruka av fleire, og det set namn på den politiske situasjonen i Egypt på ein attkjennande måte.

Kifaya la sjølv vekt på at demonstrasjonane og politikken deira var noko nytt og utfordrande for regimet. Politiet reagerte òg uventa på dei. Tidlegare hadde dei alltid stoppa demonstrasjonar som direkte utfordra presidenten og hans innanrikspolitikk, men nokre av Kifaya sine demonstrasjonar blei for ei tid tillatne. Dette kan tolkast som at regimet ikkje heilt visste korleis dei skulle reagera på denne nye måten å jobba politisk på, eller at dei prøvde ut korleis det ville fungera å tillata meir open kritikk.

Sjølv om Kifaya la vekt på at dei braut frytkulturen, la dei òg stor vekt på dei valdelege motreaksjonane dei hadde fått. Det at talspersonen Abd el-Halim Qandil blei kidnappa og banka opp blei brukt til å visa kor ille det kunne gå motstandarar av regimet. Det same gjaldt åtaka på demonstrasjonen 25. mai 2005. Det at Kifaya fekk fram i lyset urettane som blei gjort mot dei mobiliserte nye aktivistar, som dei som oppretta monitororganisasjonen Shayfinkom («Me ser

dykk»). Denne gruppa bruka det same omgrepet som grunngeving for å stifta gruppa. Ghada Shahbandar, ei av leiारane i Shayfinkom uttala dette til Al-Ahram Weekly: «We also need to eliminate the deep sense of fear among Egyptians, and give them confidence in their ability to make change come about.»⁴⁰

Men det at Kifaya etter kvart blei møtt med den same valdelege reaksjonen andre tidlegare hadde blitt utsette for, førte nok til at dei gjekk inn frå gata igjen, og begynte å leggja meir vekt på møte eller demonstrasjonar på trygg grunn, altså utanfor bygget til journalistfagforeininga og inne på universitetsområda. Den sterke symbolikken i å bryta frytkulturen mista den mobiliserande krafta då dei faktisk møtte dei reaksjonane som ein frykta.

ARVA VIDARE

I det første året etter oppstarten klarte Kifaya gjentekne gonger å vera synlege på gata, vera synlege i media, og å bryta tabuet mot å seia nei til president Mubarak. Kifaya såg av den grunn ut til å ha eit potensial til å bli viktige i egyptisk politikk. Samtidig hadde ikkje demonstrasjonane dei tok initiativ til særleg stor oppslutning, og etter kvart var det inga nyheit at dei var ute på gata og demonstrerte. Kifaya blei møtt av aukande fysiske represaliar, både gjennom arrestasjonar og fysisk vald. Dei la etter kvart ein del av demonstrasjonane sine til trappene til profesjonsfagforeiningane, der dei var mindre utsette for represaliar, men også mindre synlege. Rørsla hadde krav som femna breitt, men som var så generelle at dei var vanskelege å mobilisera rundt.

Talet på demonstrasjonar auka i Egypt i perioden fram mot 2011, mykje på grunn av ein vanskelegare økonomisk situasjon for folk flest. Dette starta som spontane protestar mot konkrete problem som matvareprisar, lønningar og arbeidsløyse, og utvikla etter kvart sitt eige or-

ganisatoriske uttrykk, til dømes 6. april-rørsla. Det er desse protestane som ofte har blitt trekte fram som bakgrunnen for den arabiske våren i Egypt. Eg vil likevel halda fram at Kifaya-rørsla endra språkbruken til opposisjonen i Egypt. Ein var for første gong eksplisitt kritisk til president Mubarak, og brøyt «fryktkulturen». Aktivistane gjekk frå profesjonsfagforeiningane sine lokale, der opposisjonen hadde vore parkert i fleire tiår, og ut på gata.

• f •

INGRID BALTZERSEN har ein master i Midausten- og Nordafrikastudier ved Universitetet i Oslo.

- 1 Wickham, Carrie Rosefsky, *Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt*, New York: Columbia University Press, 2002, s 31–32.
- 2 Shorbagy, Manar, «The Egyptian Movement for Change – Kefaya: Redefining Politics in Egypt», i *Public Culture*, volum 19, nr 1, 2007, s. 179.
- 3 Kassem, May: *In the Guise of Democracy: Governance in Contemporary Egypt*, London: Ithaca Press, 1999, s. 94.
- 4 Tønnessen, Truls H., *Egyptiske studenter mellom Marx og Muhammad*, hovudoppgåve i historie, Universitetet i Oslo, 2005, s. 64–65.
- 5 Ibid, s. 64–65.
- 6 Ibid, s. 33–34.
- 7 Shorbagy, Manar, «The Egyptian Movement for Change – Kefaya: Redefining Politics in Egypt», i *Public Culture*, volum 19, nr 1, 2007, s. 181.
- 8 Wickham, Carrie Rosefsky, *Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt*, New York: Columbia University Press, 2002, s 31–32. s. 66, 72.
- 9 Farag, Fatemah, «Child murder sparks campus fury», i *Al-Ahram Weekly*, Kairo, 5.–11. oktober 2000, weekly.ahram.org.eg/Archive/2000/502/eg5.htm
- 10 Tenet, George, «DCI's Worldwide Threat Briefing», tale, 7. februar 2001. cia.gov/cia/pbublic_affairs/speeches/2001/UNCLASWWT_02072001.html (17.08.2006)
- 11 Nordenson, Jon, *Fra opprør til kaos – Midtøsten etter den arabiske våren*, Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- 12 Farag, Fatemah, «Child murder sparks campus fury», i *Al-Ahram Weekly*, Kairo, 5.–11. oktober 2000, weekly.ahram.org.eg/Archive/2000/502/eg5.htm
- 13 Howeid, Amira, «A new political map?», i *Al-Ahram Weekly*, Kairo, 18.–24. April 2002. weekly.ahram.org.eg/Archive/2002/582/eg3.htm
- 14 Kassem, May, *Egyptian Politics: The Dynamics of Authoritarian Rule*, London: Lynne Rienner Publishers, 2004 s. 174.
- 15 Howeid, Amira, «Crossing a red line?», i *Al-Ahram Weekly*, Kairo, 27. september–3. oktober 2001, weekly.ahram.org.eg/Archive/2001/553/eg3.htm
- 16 Kassem, May, *Egyptian Politics: The Dynamics of Authoritarian Rule*, London: Lynne Rienner Publishers, 2004 s. 174.
- 17 Ibid.
- 18 Schemm, Paul, «Egypt struggles to control anti-war protests», i *Middle East Report Online* 31. mars 2003, merip.org/mero033103.html
- 19 Ibid.
- 20 Howeid, Amira, «'Tis the season'», i *Al-Ahram Weekly*, Kairo, 24.–30. juli 2003. weekly.ahram.org.eg/Archive/2003/648/eg3.htm
- 21 El-Ghobashy, Mona, «Egypt's Summer of Discontent», i *Middle East Report Online* 31. mars 2003, merip.org/mero/mero091803.html
- 22 Madi, Abu-l-'Ila, Kairo, 13.12.2005, intervju med forfattar.
- 23 Bayān ta'sis Kifāya [Stiftingsfråsegna til Kifaya].
- 24 Ishaq, George, Kairo, 25.10.2005, intervju med forfattar.
- 25 Essam El-Din, Gamal, «Space to say 'no' to the president» i *Al-Ahram Weekly*, Kairo, 16.–22. desember 2004, weekly.ahram.org.eg/Archive/2004/721/eg4.htm
- 26 Iskander, Amin, 26.09.2005, intervju med artikkelforfattaren.
- 27 Ishaq, George, Kairo, 25.10.2005, intervju med artikkelforfattaren.

- 28 Madi, Abu el-Ela, Kairo, 13.12.2005, intervju med artikkelforfatteren.
- 29 Shaban, Ahmad Baha al-Din, 22.11.2005, intervju med artikkelforfatteren.
- 30 Nordenson, Jon, *Fra opprør til kaos – Midtøsten etter den arabiske våren*, Oslo: Universitetsforlaget, 2017 s. 142.
- 31 Madi, Abu-l-'Ila, Kairo, 13.12.2005, intervju med artikkelforfatteren.
- 32 Shaban, Ahmad Baha al-Din, 22.11.2005, intervju med artikkelforfatteren.
- 33 Ishaq, George, 13.12.2005, intervju med forfatter.
- 34 El-Nahhas, Mona, «Judges into the fray», i Al-Ahram Weekly, Kairo, 21.–27. april 2005, weekly.ahram.org.eg/Archive/2005/739/eg6.htm
- 35 El-Menshawi, Mustafa mfl., «'An honour to have tried'», i Al-Ahram Weekly, Kairo, 28. april–4. mai 2005, weekly.ahram.org.eg/Archive/2005/740/eg6.htm
- 36 Crisis Group N°46, 4. oktober 2005, 2.
- 37 Egyptian Association Against Torture mfl. 26.05.2005.
- 38 Halawi, Jailan, «Women in black» i Al-Ahram Weekly, Kairo 2.–8. juni 2005, weekly.ahram.org.eg/Archive/2005/745/eg12.htm
- 39 «'The only safe path'» i Al-Ahram Weekly, Kairo 2.–8. juni 2005, weekly.ahram.org.eg/Archive/2005/745/eg12.htm
- 40 «Newsreel: Watching you», i Al-Ahram Weekly, Kairo 16.–22. juni 2005.